

ARISTOTELIŠKAS PHARMAKONAS MODERNYBĖS NEGANDOMS

Bielskis, A., 2017. *Existence, Meaning, Excellence. Aristotelian Reflections on the Meaning of Life*. London – New York: Routledge. 131 p. ISBN 978-1-138-21390-6.

Lina Vidauskytė

Kauno technologijos universitetas

Baigiantis 2017 metams prestižinėje *Routledge* leidykloje pasirodė filosofo Andriaus Bielskio (MRU ir KTU) monografija intriguojančiu pavadinimu *Existence, Meaning, Excellence. Aristotelian Reflections on the Meaning of Life*. Tai nėra pirmoji šio autoriaus knyga, išleista užsienyje. Dar 2005 metais kita ne mažiau prestižinė leidykla (*Palgrave-Macmillan*) išleido jo monografiją *Towards a Post-Modern Understanding of the Political: From Genealogy to Hermeneutics*. Tad galima teigti, kad mokslo tarptautiškumo srityje A. Bielskis yra vienas iš pirmaujančių Lietuvos filosofų.

Naujausios A. Bielskio monografijos struktūra yra kruopščiai apgalvota ir logiškai nuosekli. Pirmuose dviejuose skyriuose autorius aptaria Vakarų modernybės situaciją, išryškindamas jai būdingą gyvenimo prasmės nunykimą ir kritiškai įvertindamas egzistencijos filosofiją. Trečiajame skyriuje išsamiai ir kryptingai pristatoma šiuolaikinio škotų filosofo Alasdairo MacIntyre'o, keliančio sau tikslą atgaivinti Aristotelio praktinę filosofiją, koncepcija. Ketvirtajame skyriuje visos teminės gijos sumezgamos į vieną mazgą ir parodoma, kaip egzistencija, prasmė ir tobulumas siejasi tarpusavyje, sykiu suteikdami žmogaus gyvenimui prasmės struktūrą (teleologija).

Paskutinis skyrius skirtas menui, Immanuelio Kanto ir Friedricho Nietzsche'ės genijaus sampratoms, bet svarbiausia šio skyriaus dalimi galima laikyti Wolfgango Amadeus Mozarto gyvenimo istorijos aptarimą. Ši istorija išskleidžiama remiantis ankstesniuose skyriuose nusibrėžtomis prasmės struktūros gairėmis ir parodoma, kaip monografijoje pristatoma teorija gali būti taikoma konkretaus žmogaus gyvenime ir meninės kūrybos praktikoje, kurioje galioja imanentiniai tobulumo standartai.

Filosofinį klausimą apie tai, kas gali racionaliai struktūruoti kiekvieno iš mūsų gyvenimą ir tokiu būdu padėti gyventi prasmingai, monografijos autorius kelia modernybės kontekste. Vienas iš pagrindinių monografijoje keliamų tikslų yra naujai permąstyti modernybę ir jos raišką, o pagrindinė šią problemą reprezentuojanti tezė gali būti suformuluota taip: modernybės šerdis yra „prasmės entropija“ (p. 2). Šią tezę bandoma pagrįsti ir išplėtoti analizuojant gyvenimo prasmės stygiaus patirtį, Vakarų filosofiniame diskurse tapusią itin ryškia XIX a. viduryje. Bene akivaizdžiausias pavyzdys čia galėtų būti Friedrichas Nietzsche, kurio deklaruojamas nihilizmas tapo savotišku modernios europietiškos savivokos ženklu. Monografijos

autorius pateikia ir daugiau tokių ženklų, pradedant daile (E. Munchas), teatru (S. Beckettas) ir baigiant pesimistinėmis filosofinėmis refleksijomis (A. Schopenhaueris). Vis dėlto daugiausiai dėmesio monografijoje yra skiriama prasmės entropijos „komandai“, kurią sudaro Martinas Heideggeris ir Albert'as Camus. Monografijos autorius konstatuoja, kad šių mąstytojų požiūris į būties ir egzistencijos prasmę „visiškai neįtikina“ (p. 24), tad nenuostabu, kad viena pagrindinių knygos teminių ašų tampa polemika su egzistencijos filosofija, kurioje išskiriamas individo savęs teigimo arba savideterminacijos momentas.

Be abejo, Camus *Sizifo mite* iškeltą absurdo tezę galima laikyti savotišku moderniojo nihilizmo apogėjumi. Absurdo, savižudybės tema tiesiogiai siejasi su skausmingu prasmės stygiaus išgyvenimu. Tačiau, anot A. Bielskio, Camus postuluojamą imperatyvą gyventi, nepaisant gyvenimo absurdiškumo, negali suteikti gyvenimui prasmės (p. 23–29). Iš esmės, pagrindinis kritikos taikinytis čia yra tai, kad, anot A. Bielskio, Camus egzistenciją iškelia aukščiau už prasmę (p. 23). Panašiai kritikuojamas ir Heideggerio fundamentinės ontologijos projektas. Heideggerio siūlomąje žmogaus sampratoje A. Bielskis įžvelgia savotiškai hipertrofuotą individualizmą, užsklendžiantį žmogų nuosavoje būtyje ir tuo būdu darantį neįmanomą bet kokį ryšį su kitais žmonėmis, bet kokį prasmingą bendrabūvį. Esminiu Heideggerio *Dasein* analitikos projekto trūkumu neretai laikoma tai, kad ši koncepcija nepajėgia skirti gėrio ir blogio ir todėl negali pagrįsti etikos. Kaip papildomą argumentą, diskredituojantį Heideggerio egzistencinę filosofiją, A. Bielskis primena moralės požiūriu nepateisinamą vokiečių filosofo suartėjimą su nacionalsocialistų sąjūdžiu.

Vienas pagrindinių autorių, kurio pažiūromis A. Bielskis grindžia savo poziciją, be abejonės, yra Alasdairas MacIntyre'as. Šis filosofas knygoje *After Virtue. A Study of Moral Theory* (1981) išplėtojo originalią

dorybių istorinės raidos koncepciją ir revizavo šiuolaikinių etikos teorijų pagrindinius momentus, atsigręždamas į Aristotelio dorybių sampratą. Kas nutiko, kad šiandienos gyvenime moralės normos ir vertybės neteko galios? Šios netekties priežastį MacIntyre'as įžvelgia modernybės epochoje įsivyravusiame etiniame pliuralizme, kurį jis traktuoja kaip moralinę betvarkę, dorovės visuotinių kriterijų išnykimą. A. Bielskis pritaria MacIntyre'ui, kai šis autorius egzistencijos filosofiją traktuoja kaip savotiškai tobulą šios krizės išraišką. Tad nenuostabu, kad monografijoje pritariama ir MacIntyre'o požiūriui, jog, atsidūręs prasmės krizės situacijoje, žmogus gali išsigelbėti tik atsikratydamas egzistencialistų skleidžiamo pesimizmo. Modernus individualizmas ir pesimizmas neranda išeities iš krizės, nes nebepajėgia aptikti universalios visuomenės narių konsenso pagrindo. Lieka tik individo gyvenamasis pasaulis, kuris visuomet yra perdėm subjektyvus, lokalus. Išėitį iš šios keblios situacijos A. Bielskis įžvelgia MacIntyre'o išplėtojoje neoaristoteliškoje teleologijoje. MacIntyre'as pripažįsta, kad visuotinis racionalumas, pretenduojantis atlikti bendro sutarimo pagrindo vaidmenį ir tuo būdu pašalinti prasmės nunykimo pavojų, mūsų dienomis yra nebeįmanomas, todėl būtina atsigręžti į dar Aristotelio išplėtotą dorybių sampratą, kurią realizuodamas žmogus gali tą prasmę išsaugoti. Tad savotišku *pharmakonu*, gelbstinčiu nuo tokių modernybės negandų kaip pesimizmas, individualizmas, nihilizmas, turėtų tapti į dorybes orientuotas dorovinis savęs tobulinimas. Atsižvelgdami į racionalumo krizę, privalome klausti: kas dorybėms suteikia teisę skverbtis į mus su savo įsakmiais reikalavimais, kokiomis sąlygomis tampa įmanoma mąstyti, jausti ir veikti vadovaujantis dorybėmis? MacIntyre'as pripažįsta, kad protas, į kurį tiek vilčių dėjo Apšvietos epochos moralistai, nepajėgia apmąstyti dorybių taip, kad atsivertų jų gyvenimą įprasminanti galia. Jis apeliuoja į tradiciją, kuri, anot jo,

tik ir gali tapti praktinės išminties šaltiniu. Tradicijos palaikomos dorybės privalo būti interiorizuotos, tapti žmogaus savastimi ir tuo būdu skatinti žmogų siekti tobulybės. Ypačingą reikšmę čia įgyja autoritetas, tampantis savotišku auklėtoju, padedančiu žmogui suteikti dorybėms jo gyvenimą įprasminančio faktoriaus vaidmenį. Šio dorybės realizavimo proceso imanentinę struktūrą A. Bielskis išskleidžia pasitelkdamas Wolfgango Amadeaus Mozarto biografiją. Ją analizuodamas autorius parodo, kaip tam tikras praktinis tradicijos (šiuo atveju atstovaujamos Wolfgango Amadeaus autoritariško tėvo Leopoldo Mozarto) autoritetas gali padėti žmogui tobulėti ir tuo būdu pažadinti jausmą, suteikiantį gyvenimui prasmę, bei galiausiai tapti vienu iš didžiausių visų laikų muzikos genijų.

Be abejo, kiekvieno mokslinio tyrinėjimo vertę pirmiausia lemia gauti pozityvūs rezultatai. Tačiau ne mažiau svarbu yra ir tų rezultatų provokuojami diskusiniai klausimai. Perskaičius A. Bielskio monografiją galima teigti, kad dauguma šių klausimų yra susiję su joje pateikta Heideggerio filosofijos interpretacija. Galima sakyti, kad gyvenimo prasmės, laimingo gyvenimo klausimas filosofams rūpėjo nuo pat filosofijos atsiradimo. Kaip įtikinamai savo darbuose parodė prancūzų filosofas Pierre'as Hadot, senovės Graikijoje, o vėliau ir Romoje filosofija buvo suprantama kaip gyvenimo būdas, kaip tam tikra dvasinė praktika, padedanti atrasti prasmingą buvimą pasaulyje. Nors ši tradicija visai nenutrūko (pakanka prisiminti tokius mąstytojus kaip M. Montaigne'is, B. Pascalis ar J.-J. Rousseau), vis dėlto ilgainiui filosofijos kaip gyvenimo būdo samprata ėmė nykti. Anot Hadot, viena iš tokio pokyčio priežasčių galėjo būti tai, kad viduramžiais atsiradę universitetai įtvirtino filosofavimo paradigmą, kuri lėmė, jog filosofija vis labiau ėmė užsisklęsti grynai

akademiųjų interesų sferoje ir ilgainiui virto sau pakankama tekstų hermeneutika. Skaitant A. Bielskio monografiją, tarpais gali susidaryti įspūdis, jog ir Heideggerio filosofija išsitenka šios paradigmos rėmuose. Tačiau ar nėra taip, kad Heideggerio įvestas „buvimo pasaulyje“ egzistencialas iškelia mąstymą už šios paradigmos ribų? „Buvimas pasaulyje“ Heideggeriui yra pamatinis atvirumas būčiai, kuris, tiesa, gali būti pažeistas, kai žmogus pasineria į beasmenį buvimą. Toks buvimo būdas gali įgyti patologinį pavidalą. Kai tai nutinka, klausimas apie gyvenimo prasmę jau nebėra vien akademinio smalsumo išraiška. Jis virsta egzistencine kančia, kurios akivaizdoje akademinis filosofinis diskursas pasirodo visiškai bejėgis. Filosofija gali padėti žmogui atrasti gyvenimo prasmę tik tada, kai ji grąžinama į gyvą gyvenimą, t. y. kai gyvenimo prasmės klausimo sprendimo imama ieškoti ne akademiame diskurse, kuris pajėgia tik „įvairiai aiškinti pasaulį“ (K. Marxas), o greičiau konkrečioje gyvenimo praktikoje. Gerai žinoma, kad Heideggeris dešimt metų (nuo 1959 iki 1969) vedė seminarus šveicarų psichiatrams Ciuricho priemiestyje Colikone. Tokie iškilūs egzistenciniai psichoterapeutai kaip Ludwigas Binswangeris, Medardas Bossas, Gionas Condrau, Alice Holzhey-Kunz, Alfriedas Längle ir kt. Heideggerio pamatinės ontologijos principus sėkmingai taikė ir tebe-taiko psichoterapijos praktikoje, padėdami savo pacientams įveikti beprasmybės jausmą keliantį užsisklendimą savyje ir tuo būdu vėl atrasti gyvai išgyvenamą prasmę.

Kad ir kaip ten būtų, recenzuojama monografija yra neabejotinai svarus indėlis į Lietuvos mokslo tarptautiškumo didinimą. Tad belieka tikėtis, kad A. Bielskis toliau tęs sėkmingai pradėtą veiklą šioje srityje ir neilgai trukus prestižinių užsienio leidyklų pastangomis dienos šviesą išvys naujos jo publikacijos.